

~~45.357~~

ВРИЇЛ КОСТЕЛЬНИК

**ЗАРОДКОВА
ДУША**

**ГЕНЕЗА ЛЮДСЬКОЇ
ДУШІ ТА ЇЇ ПРИРОДА
НА ПІДСТАВІ БІОЛЬОГІЧНИХ ФАКТІВ**

**ЛЬВІВ ————— 1931
НАКЛАДОМ АВТОРА**

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00555228 (R)

06
40

ГАВРИЇЛ КОСТЕЛЬНИК

28.357

Льв. Библиотека
АН СР

**ЗАРОДКОВА
ДУША**

**ГЕНЕЗА ЛЮДСЬКОЇ
ДУШІ ТА ЇЇ ПРИРОДА
НА ПІДСТАВІ БІОЛЮГІЧНИХ ФАКТІВ**

2 кабошич

**ЛЬВІВ — 1931
НАКЛАДОМ АВТОРА**

103(24a)6 + 22944

ДРУКАРНЯ „БІБЛЬОС“ ЛЬВІВ, ЯПОНСЬКА 7.

Львівська державна
наукова бібліотека

25. 3. 7

1. Коли душа входить у людський зародок?

Се головна тема тієї розвідки. Поставили ми квестію так, як вона поставлена від довгого ряду століть у християнському світі. Властиво повинні би ми її сформулювати ширше, а саме: Яка є генеза людської душі в нових людських одиницях? Як повстає, відки береться нова людська душа? Очевидна річ, що в тому сформулюванні наша квестія обхоплює собою також ту основну квестію: Що таке людська душа? І стає вона інтересною не тільки для теологів, але й для всякої думаючої людини. В протязі розвідки ми дійсно й займаємось нею саме так поставленою проблемою. А тут на початку формулюємо її якнайвузше, щоби приноровитися до загально поширеного аспекту.

Се історичний аспект доведе нас до труднощів, до антиномії¹⁾, а антиномія скаже нам закинути історичний аспект і шукати за новим, котрий міг би перерости суперечність антиномії. Великий розвій біології в наших часах улекшить нам поставити зовсім нову теорію, яка зраціоналізує всі дивні факти і експерименти новочасної біології.

Ось як католицькі теологи задивлялися давніше і як тепер задивляються на нашу проблему: „Щодо часу інфузії (себто вливання душі в людський зародок), то між схолястиками переважала думка, що вона

1) Антиномією (*ἀντι-νόμος* = проти-законня) назвав Кант таку логічну конструкцію, де теза і антитеза є однаково сильні своїми доказами.

(інфузія) здійснюється, коли вже організм викінчений: на сій думці ґрунтується й канонічне право. Деякі схоластики, як н. пр. Толет, думали, що зародок одуховлюється, коли вже організм зачався, — так, щоби душа могла через нього виконувати бодай перші життєві акції. Між новітніми переважає думка, що зародок одуховлюється зараз по зачатті¹⁾.

Отже находимо дві протилежні думки: а) душа входить у людський зародок щойно тоді, коли організм уже викінчений; б) душа входить у людський зародок зараз по „зачатті“.

Се не припадок, що давніші теологи погоджувалися з першою думкою, а новітні з другою. Перед відкриттям мікроскопу й клітин люди дуже мало знали про життя зародка, отже й не звертали на нього належної уваги. Зате клали вони вагу на досвідний факт, що людська душа перебуває тільки в людському викінченому тілі, а коли се тіло значніше ушкоджене, то душа покидає його. Послідовно треба думати, що також у ембріоні людська душа доти не може замешкати, доки організм не є викінчений. Але по відкритті мікроскопу й клітин виявилось, що життя зародка зараз від першого моменту зачаття є незвичайно скомпліковане й творче.

Якийсь скритий принцип оживлює зародок та поступово, безпереривно, премудро й доцільно розбудовує його в людський організм. Ся праця вповні аналогічна до тої, що її безупинно виконує душа вже в викінченому людському організмі, щоби його удержувати при житті (фізіологічні процеси). Так виходить, що той скритий життєдайний принцип в зародку се душа. Людська душа сама мусить витворити собі свій своєрідний організм, щоби могла перебувати в ньому. А се значить, що душа мусить оживляти людський зародок зараз від першого моменту зачаття.

¹⁾ Enchiridion Theologiae Dogmaticae Specialis Auctore Dre Francisco Egger. Edit. VIII. Brixinae 1911. Стр. 259.

Як видно, обі думки мають за собою поважні рації, а всетаки суперечать собі. Правда кантівська „антиномія“!

* * *

2. Чи дійсно стійною є думка, котру заступали старі схолястики: що душа входить у людський ембріон щойно тоді, коли організм уже викінчений?

а) Се правильний досвідний факт, що душа перебуває тільки в викінченому людському тілі, а коли те тіло знатніше ушкоджене, тоді душа опускає його: людина вмирає. Без голови, без мозку, без серця, без нирок... душа не може перебувати в тілі. А що в перших етапах свого розвою людський зародок ще не має ані голови, ані мозку, ані серця, ані нирок..., то виходило би, що душа не може перебувати в ньому.

Таке заключення було би абсолютно певне, якщоб викінчене людське тіло й нерозвинений ембріон мали тотожні умовини для свого життя. Але такої тотожності нема. Передовсім слід зазначити суцюз ріжницюз в способі відживлювання. Викінчений людський організм веде вповні самостійне життя: приймає поживу, котру сам мусить переробляти в кров, яка є властивою поживою для нього; а ембріон дістає від матери вже готову кров і нею відживлюється. Отже для ембріона є зайвими ті всі органи, котрі „препарують“ кров.

Фактом є, що зародок живе й без голови, без мозку... А се значить, що він мусить мати якийсь еквівалент, якийсь сурогат замість тих найважніших органів.

Отже виходило би, що душа таки може перебувати в нерозвиненому ембріоні.

б) Якщоб життя нерозвиненого ембріону було щодо якості тотожне з психічним життям людини, то отсе заключення було би абсолютно певне. Одначе й тут нема тотожності. Життя ембріону обмежується на фізіольогічні процеси, які не

домагаються раціональної душі, як свого фактора, бо аналогічні процеси виконує чутлива „душа“ звіря, а навіть вегетативна „душа“ рослин.

Отже маємо підставу заключувати лише стільки, що в людському зародку мусить бути якась душа, а саме така, яка вистарчає для виконання фізіологічних процесів людського зародка. А не маємо підстави заключувати, що се мусить бути раціональна душа — та сама, котра опісля — в розвиненому організмі — виконує всі психічні чинності.

в) Правда, раціональна людська душа включає в собі також здібності вегетативної й чутливої душі, а для поділу людського життєвого принципу на три окремі душі, як се Плятон приймав, нема ніякої підстави. Отже можна би спокуситися думати, що в ембріоні таки цілу працю виконує раціональна душа, тільки що її раціональні чинності задля недостатчі відповідних органів покищо остають у завішенні.

Як доказ для сеї думки можна би видвинути, що в людському ембріоні весь розвій іде в тому напрямі, щоби витворити якраз людський організм, який людська душа має опанувати ген у кожній клітині, отже власне та душа, а не якась інша, має витворити сей організм.

Се останній і найсильніший аргумент проти погляду, що (раціональна) душа вступає в людський ембріон щойно тоді, коли організм уже викінчений.

г) Схолястики нічого не знали про клітини, про клітинні зародки, про життя й смерть клітин. Тому вони не находили труднощів у тому, щоби увявляти собі, що Творець „вливає“ душу в людський ембріон щойно тоді, коли ембріон є вже викінченим людським організмом.

Але новочасна біологія так само певно знає, що зародкові клітини живуть і можуть згинуть (утратити життя), як і розвинені організми. Клітина се органічна одиниця, первісна форма організму. Людський зародок живе від першого моменту

свогого зачаття (як і всі інші зародкові клітини). А коли жие, так се значить, що він скриває в собі оживляющий принцип — душу.

Ось тут причина, чому новочасні теологи загально пристали до погляду, що людська душа входить у людський зародок зараз у першому моменті зачаття. Так виходило би, що наша вгорі поставлена антитеза стійна, а теза нестійна.

* * *

Одначе таке вирішення проблеми вдійсности є передчасне і односторонне, бо не основується на розваженні цілої проблеми, але затаює її одну часть — і то саме найбільше критичну. Людський зародок, як і всякий інший, жие й перед хвилию „зачаття“.

Зачаття се момент, коли мужеський заплінок продреться в жіноче зародкове яєчко. Алеж заплінок і яєчко мусять бути живими вже перед моментом „зачаття“, бо інакше вони не могли би перевести своєї копуляції. Метрві зародкові клітини не можуть скопулюватися, бо мертва клітина — се мертвий організм.

А якщо обі зародкові клітини, мужеська і жіноча, жиють від першого моменту свогого зачаття, себто свогого повстання, так се значить, що в них також скривається оживляющий принцип — душа.

Яка се душа? Чи раціональна людська душа? Чи тільки сензитивна, або може тільки вегетативна? Або може тут нема ніякої душі?

Якнебудь випала би відповідь, всетаки проблема остає проблемою, і всякий погляд на час і спосіб, коли і як раціональна людська душа входить у людський зародок, повинен бути узгіднений з сею проблемою. Ані один з тих протилежних поглядів, котрі ми навели, навіть не здає собі справи з того обовязку. Ось тому ні один з тих поглядів не є викінчений, не обхоплює цілого процесу розвою

людського організму і не є узгіднений з логікою того процесу. Отже треба шукати нового погляду.

Буває, що теза й антитеза основуються на фалшивому вихідному понятті. І коли сей основний фалш викриється, тоді теза й антитеза, замість суперечити собі, взаємно доповнюють себе. „Мусить бути край (земського) світа“ — „краю (земського) світа нема“. Доки люди уявляли собі землю як рівну площину, доти сі думки становили кантівську „антиномію“. Та коли виявилось, що земля має форму кулі, то zarazом виявилось, що й теза і антитеза про „край світа“ поміщували в собі правду, тільки що фалшиво формулували її. Чи й тут, при нашій проблемі, теза й антитеза не є фалшиво сформуловані? Чи не основуються вони на фалшивому вихідному понятті? Чи не далось би вишукати таке поняття, котре — по відкиненні фалшу — могло би звести в гармонію і тезу й антитезу?

Ми думаємо, що так. А фалш криється в тому, що теза й антитеза супонують, наче самозрозумілу правду, що душа повстає в абсолютному моменті: є собі такий момент, коли душа входить, коли Бог „вливає“ її у людський зародок. Теза відсуває сей момент якнайдалше від моменту зачаття; антитеза присуває його якнайблизше, зрівнує його зі самим моментом зачаття. Але момент остає моментом — і нема звязку з попереднім життям зародкових клітин, жіночої і мужеської.

Та чи се дійсно самозрозуміла правда, що душа повстає в моменті? Які докази, які факти можемо навести на потвердження сеї думки? Чи діти не уявляють собі, що новородок у моменті являється у бутті? Наївність любить усе уявляти собі якнайпростіше. Чи думка про моментальність повстання людської душі не є плодом людської наївности? Ми думаємо, що так.

Людська душа поступенно розвивається — паралельно з розвоєм людського організму. Ось се думка, котра визволяє нас з пут

антиномії й узгіднює зі собою всі фази в процесі розвою людської нової одиниці.

* * *

3. Мусимо повернути до квестії про життя зародкових клітин перед їх копуляцією. Що зародкові клітини в тій своїй фазі живуть, се певне. Але чи те їхнє життя також супонує душу, окремий духовий принцип, чи ні?

Все, що живе, має душу. Життя се прояв надматеріального, від матерії відмінного принципу — прояв душі. Якщо се твердження стійне, так тоді мусить бути стійним, хоч як воно дивно не виглядало би, також те твердження, що кожда зародкова клітина, мужеська і жіноча, вже від першого моменту свого існування має свою душу. Тим ще не є пересуджене, яка се душа: чи раціональна, чи сензитивна, чи тільки вегетативна, або може ще якась інакша; однак се певне, що якась душа мусить бути в зародкових клітинах від самого почину їх існування.

Обміркуймо бодай вкоротці, чи дійсно стійне є твердження, що „все, що живе, має душу“. Старинні матеріялісти, атомісти, матеріялізували душу (душа, як вони вірили, складається з огнистих атомів); а найновійші матеріялісти (Büchner, Haesckel) одуховлюють матерію, приймаючи, що вся матерія є живою й має психічні прикмети. Так найновійший матеріялізм на тій точці зрівнявся зі старинним гільозоїзмом тай з новочасним пантеїзмом.

Чистий і послідовний матеріялізм міг удержуватися лише доти, доки людське пізнання світа було плитке і поверхвне. З поступом наук, як говорить О. Hertwig, прірва між мертвою й живою природою, замість щоби поволі заповнюватися, стається щораз глибшою¹⁾. Хоч хемія й фізика в пізнанні матерії дій-

¹⁾ Oskar Hertwig: *Rozwój biologji w XIX st.* (переклад з німецького), Warszawa 1924 Стр. 9.

шли ще куди• глибше, ніж про се старинні атомісти мріяли, всетаки супроти життя вони залишилися безрадними. Нинішня хемія вмiє вилучити й вичислити всі матеріяльні первні, з яких жива матерія складається, одначе сі первні не вичерпують цілого інвентаря живого організму. Ще залишається якась таємна решта, котра власне становить принцип життя. Ось тому найновійші матеріялісти приневолені одуховлювати матерію. Значить, що думка, начеб життя було вислідом спеціальної будови з матеріяльних елементів, збанкрутувала навіть у самих матеріялістів.

Descartes приймав, що тільки людина має душу, а звірята се дуже скомпліковані матеріяльні автомати. Душа сполучена тільки в одній точці з мозком, вона виконує тільки висші психічні чинности (*anima est ens cogitans*), а всі фізіольогічні чинности виконує сама матерія. Такий погляд нині вже не дається удержувати. Хто признає людську душу, сей послідовно повинен признати, що все, що живе, має душу. Авжеж більша різниця заходить н. пр. між каменем і псом, як між псом і людиною. І якщоб матерія могла витворити органічну конструкцію звірят тай виконувати всі їх життєві процеси: бачити, чути, памятати..., то вона могла би й думати в людині.

Отже проблема нині так стоїть, що треба або заперечити душу в цілому органічному царстві, або признати душу всьому, що живе. Заперечити душу взагалі — сього нині не важуться зробити навіть матеріялісти. Одначе тим квестія ще не поладнана, бо виринає нова квестія: чим властиво є життєвий принцип? Чи він є окремою силою, Творцем доданою до матерії, або може він є тільки „другою стороною“ матерії? Якщоб правдивою була друга часть сеї альтернативи, так тоді вся матерія — не тільки органічна, але й анерганічна — була би завсіди й всюди живою, як сього найновійші матеріялісти й хочуть.

Алеж усі факти, які знаємо, противляться тій думці. Се правда, що мертва матерія не є мертвою в звичайному, наївному розумінні. Вона повна всяких енергій, безупинно знаходиться в русі — одначе рух ще не творить життя.

а) Основними життєвими прикметами є: індивідуальне істновання, своєрідна — клітинна — будова, родження, ріст, відживлювання, переміна матерії, родження нових нащадків, смерть.

Власне тими прикметами різниться органічний світ від неорганічного. А се значить, що неорганічний світ не має в собі життя.

б) Огонь якраз збільшує (визволює) енергію руху молекулярних частиць, одначе вбиває життя раз на завсіди: він розкладає клітинну будову органічних єств, а без такої будови життя не може вдержуватися.

Також велике зимно вбиває життя в організмах. Отже життя може займати лиш вузьке пасмо в можливих ступнях температури від -273 С до найбільшого тепла, яке можливе.

в) Від мертвої матерії до живого організму нема переходу: самородство (*generatio aequivoca*) неможливе. А якщоб мертва матерія вдійсности була живою, то повинен би бути постійний і правильний перехід від життя аорганічної матерії до життя органічної матерії: самородство мусіло би бути щоденним досвідом.

г) Всяке органічне єство родиться від органічного єства. *Omne vivum ex vivo*. Отже пасмо життя є своєрідне і творить *continuum*.

Хто добре думає, сей мусить признати, що н. пр. у моркві є якийсь своєрідний принцип, котрий моркву робить якраз морквою, а не капустою, дубом, рожею... Сей принцип передає свою своєрідну акцію на сінню моркви, він є в безпереривному, що так скажемо, „горінні“, і коли раз згасне, то вже ніколи не відживає.

Ясувати се спеціальним укладом матеріяльних частиць се в наших часах, коли в фізиці на перше місце вибилося поняття енергії, чиста нісенітниця. Принцип, котрий моркву робить морквою, щонайменше мусимо уважати за якусь спеціальну формацію матеріяльних енергій. Та коли порівнуємо матеріяльні енергії з „енергіями“, які є домінуючими принципами в ростинах та звірятах, то вмить переконаємося, що се якісь своєрідні енергії, енергії зовсім іншого стилю — життєві енергії, душі.

д) Хемічні елементи й сполучення мають свої власні детермінації й тенденції, котрі живій природі можуть служити тільки увязнені, а не самі зі себе. Тіло організму по вигасненні життєвого принципу безборонне супроти зовнішніх сил і само в собі дезорганізоване. Хемічні складники й фізикальні процеси власне тепер визволені й зачинають ділати в питомих собі напрямках. А вислід того ділання — розклад організму, зруйнування тих доцільних конструкцій, що їх був витворив принцип життя.

Отже виходить, що матерія не є наскрізь живою, що життя має тільки свої окремі гнізда в царстві матерії. Вогонь міг би всі ті гнізда знищити раз на завсіди, й земля залишилась би кладбищем раз на завсіди. А коли так, то принцип життя є чимсь до данимдо матерії: він є своєрідною енергією, своєрідною природою. Ту життєву енергію, той життєвий принцип протонародно називаємо „душею“. Отже все, що живе, має душу.

В фактах досвіду нема такого сліду, щоби ним дійти до твердження, що вся матерія є живою. Такий шлях є тільки в метафізиці. Якщо життя годі поняти як результат дуже скомплікованої матеріяльної будови, то необхідно треба приймати вічне жерело життя. Ось тому пантеїсти й новочасні матеріялісти приймають, що життя, субстанціяльно злучене з матерією, є так само вічне, як і матерія.

Однак се заключення не є одиноким можливе, бо може бути й так, що вічне жерело життя не є субстанційально злучене з матерією, не є іманентне матерії, але трансцендентне для неї. А факти досвіду, як ми бачили, годяться тільки з тим заключенням.

* * *

4. Після теорії Аристотеля кожда річ складається з двох принципів: з матерії та форми. Матерія є пасивним принципом, форма активним. Душа підпадає під поняття „форми“. Одначе з тієї теорії гільоморфізму не виходить ясно, чим є „форма“ річий: чи вона є чимсь виведеним з матерії, тільки новим станом матерії, новим порядком у інвентарі матерії, або може вона є чимсь доданим до матеріяльного інвентаря? Аристотель не ставив собі тої квестії так виразно — раз тому, що він приймав вічність — отже несотвореність — такого світа, який він нині, то знов тому, що „форма“ в його світогляді се те саме, що в Плятона „ідея“. „Ідеї“ Плятона, свого учителя, Аристотель устроїв в матерію, назвав їх „формами“ (*μορφή*), одначе ні в чому не змінив їхнього метафізичного характеру: вони залишилися загіпостазованими абстрактними поняттями, чим були й в світогляді Плятона. Таким способом сталося, що для Аристотеля чужою є думка, начеб „форми“ були чимсь доданим до матерії (поняття „дуб“ до конкретного дуба не додається, але від конкретного дуба „виводиться“). Він радше склонюється до того, що „форми“ є виведені з матерії, що вони є тільки новим порядком у матерії.

Схолястики, повчені св. письмом, перевисшили Аристотеля своїми поглядами про людську душу. Алеж ні в чому не змінили вони його поглядів про ростинну й звірячу душу. Людську душу схолястики називають „*anima spiritualis*“ (духова душа), вважають її за поєдинчу (*simplex*); людську душу Творець окремо додає, дотворює до матерії. Звірячу й ро-

стинну душу називають схолястики „anima materialis“ (тілесна душа), вважають її за зложену (composita) й подільну (divisibilis); вона є виведена з потенції матерії (eductio formae e potentia materiae). При ближшому пояснюванні схолястики плутаються між суперечностями. Для ілюстрації наведемо кілька їх тверджень: „В рослині ділає життєвий принцип або душа, котра суццо ріжниться від неживої матерії“¹⁾. „Форма(душа — та, яка щойно має повстати) знаходиться в матерії з цілим своїм, хоч і невикінченим і суццо неповним (unvollständig), буттям, одначе не на зразок дійсности, тільки на зразок потенції“²⁾. „Сила (зовнішня) не є тим що, лише тим, ч е р е з що обмежена субстанція витворює суттєву форму з потенції матерії“³⁾. „Die Tierseele wird weder erschaffen, noch vernichtet“⁴⁾. „Неживу матерію Бог органічно диспонував, а потім, залежно від матерії, життєвий принцип вивів (eduziert)“⁵⁾. Значить, що рослина й звіринна душа вдійсности не є чимсь доданим до матерії, тільки чимсь виведеним з матерії — новим порядком у матерії, новим її станом. Колиж так, то яким чином звіринна душа може суццо ріжнитися від матерії? Чи ж можна з матерії „вивести“ щось таке, що суццо рішнілось би від матерії? Абсурд! Авжеж матерія залишається тільки матерією, чи її стан сякий, чи такий.

Супроти такої неясности мусимо сильно й виразно підчеркнути, що всяка душа є чимсь доданим до матерії. Щоби на землі зявилося рослинне й звіринне життя, то Бог мусів дотворити до матерії зовсім нові сили, яких матерія сама зі себе не мала, які перевищують інвентар її природи, отже ті сили ніяк не можуть бути виведені з матерії.

1) Lehrbuch der Philosophie auf aristotelisch-scholastischer Grundlage von Alfons Lehmen S. J. Zweiter Band: Kosmologie u. Psychologie. Freiburg in Br. 1911. Стр. 218.

2) Ibid. 199.

3) Ibid.

4) Ibid. 273.

5) Ibid. 292.

Нема ніяких „матеріальних“ душ; які тільки є душі, від найнижчих до найвисших, усі вони є „anima spiritualis“ — висший ступінь буття, ніж матерія.

Давнійше вистарчало порівнувати душу з матерією. Нині се вже не вистарчає. Найновіша фізика каже, що матерія складається з малесенької порції маси, розкиненої в такій пропорції, як небесні тіла, тай з енергій, які проникають усі простори між тілами. Атом се мініятура планетної системи. Енергія — для нашого ума — перестала бути „станом матерії (маси)“, а стала своєрідним еством, котре вправді має свій корінь у масі, одначе виходить з маси й буяє по порожніх просторах (як н. пр. гравітація).

Через те відкриття душа дістала свій первовзір у матеріальному світі. Душа се висший ступінь енергії. Матеріальні енергії (гравітація, електрика, магнетизм, світло...) ще не мають індивідуальної форми, а душа має індивідуальну форму.

Очевидно, всі душі не є однородні, не стоять на одному ступні в бутті. Звірячі душі висші від рослинних, людська душа висша від звірячих. А рослинні й звірячі душі ще й у своєму царстві займають різні ступні духового богацтва.

* * *

5. Через таке поширення душі на весь обсяг і на всі лінії органічного життя доходимо до нових — тай то подекуди клопотливих — проблем, яких не знали давніші філософи та яких були би й не припускали. А саме: що душа може ділитися, дві душі можуть злитися в одну, можуть бути душі посередні (зародкові), може бути лиш частинна душа...

Якщо се правда, що всяке життя, від найнижшого до найвисшого, треба пояснювати життєвим принципом, душею, а не спеціальним укладом матерії, так тоді ті намічені проблеми виступають перед нами дуже яскраво — накидує нам їх сам досвід. Душа, як

ми досі привикли думати, се незложене, просте (simplex) єство. А ось тут виринає нова проблема, що „просто“ мало би ділитися... Для старих філософів була би тут „суперечність у собі“ (contradictio in adiecto).

Одначе тим не сміємо зражуватися. Воно звичайно так буває, що поступ науки доводить нас у першому моменті до сповидних абсурдів (якими в своїому часі були н. пр. що антиподи неможливі, „ділання на віддаль“ неможливе), бо „нове вичо“ вливаємо в „старі міхи“, й вони тріскають... Нові факти й старі погляди не годяться. Видно, що щось у тих поглядах треба справити.

* * *

Поєдинче єство! Се наше поняття носить на собі печать наївності: воно витворене якнайпростійшим шляхом.¹⁾ Просте — значить незложене, а коли незложене, то воно не може мати частий, не може бути поділене на части, й не може бути сотворене в той спосіб, щоби дотворювати часть до части; в дальшій консеквенції просте єство не може бути сотворене поступенно, не може повстати процесом розвою, який займає довший час, але мусить повстати ціле нараз в одному моменті...

Ось метафізичний субстрат для поняття „інфузії“ душі в людський зародок в одному моменті.

Та проти такого поняття стоїть досвід, який свідчить, що життя являється на землі не в моментах, відділених від себе, але творить одно безперервне пасмо (continuum) від перших його початків на землі тай донині. Колиж життя

¹⁾ „Simplex dicitur, quod non habet partes, ideoque simplicitas est quaedam species unitatis. Sicut enim unum est ens indivisum, sic simplex est ens indivisibile; quare simplicitas unitati addit indivisibilitatem, atque ita ab ente excludit compositionem, seu partes; nam quae composita sunt, possunt tribui in partes seu dividi“. (Philosophia peripatetico-scholastica auctore Michaële De Maria S. J. Vol. II. Romae 1898. Stop. 410.)

~~25 357~~

Львів. Бібліотека
А. СР

є проявом душі, так се значить, що душі не являються на землі в одному моменті, тільки творять безперервне пасмо.

В нашому звичайному понятті „поєдинчого єства“ криється та похибка, що ми — ведені наївністю — абсолютизуємо його відмінність від матерії.

Се правда, що „поєдинче єство“ має інший стиль природи, ніж матерія. Одначе з тієї загальної поняті ріжниці маємо право заключувати лише стільки: що поєдинче єство не є протягле й не має частий у матеріяльному значінні: воно не відноситься до простору так, як матерія, й не має таких частий, як матерія, отже й не є таким „зліпком“, як матерія. Та з того ще не слідує, що поєдинче єство не має частий у стилі собі питомої природи, що воно не може повставати поступенно і т. ін.

а) Вже матеріяльні енергії не мають частий у матеріяльному значінні. Хемічні елементи сполучуються за посередництвом своїх енергій, а енергії сполучуються безпосередно, отже щільно пристають до себе, зливаються в таку єдність, яка для матерії недоступна.

Енергії не гинуть і не родяться нові, та зате вони своїм сполучуванням і розлучуванням викликають анальогічний ритм у царстві матерії, як душі своїм родженням і смертю у царстві живої природи: енергії взаїмно в'язуться, одна одну визволяє і т. п.

б) В природі окремо існують: ростинна, звіряча й людська душа. Перша має тільки вегетативні питоменности, друга вегетативні й сензитивні, третя вегетативні, сензитивні й раціональні. Значить, що те, що в людській душі злучене, в природі виступає як розділене. Отже якщо Творець міг окремо сотворити вегетативну та й сензитивну душу, то він може й людську душу творити поступенно: „складати“ її з „частий“ вегетативної, сензитивної

Львівська державна
наукова бібліотека
№ 2900

й раціональної душі. Без сумніву міг би Творець додати розум до сензитивної душі, й вона стала би людською душею; до людської душі міг би ще додати більші духові здібности, й вона стала би „надлюдською“ душею — душею ангела.

в) Хоч людська душа поєдинча, всетаки її головні здібности, чуття, волю, розум, мусимо розуміти як щось іншого — як „частини“. Тай кожда наша думка й кожде почуття се окремі „частини“ нашої душі. Ті частини зовсім інакше відносяться до себе, ніж матеріяльні частини, вони мають свій своєрідний стиль. Поєдинче єство се богацтво ріжних сил, так сполучених зі собою, що взаємно проникають себе, й творять єдність висшого ступня, ніж се можливе в матеріяльному світі.

Всі душі, від найнизшої до найвисшої, є поєдинчими єствами. Але всі душі не є однаково поєдинчими. Одні душі є більше поєдинчими, се значить, що вони є дальшими від стилю матеріяльних енергій, другі є менше поєдинчими. Менше богацтво сил, слабша індивідуалізація, концентрація й penetрація — ось се прикмети поєдинчих єств низшого стилю. Більше богацтво сил, більша індивідуалізація, концентрація й penetрація — се прикмети поєдинчого єства висшого стилю.

Приміри пояснять сі загально висказані думки.

Божий розум проникає кожду „точку“ божої природи. Тому в божій природі є найбільша концентрація й penetрація — чито одним словом: індивідуалізація. Людська самосвідомість обгортає ціле людське буття, одначе не наскрізь. Звіряча свідомість обгортає тільки деякі переживання звірини, а не обгортає цілого буття звірини (звіря не має самосвідомости). Ростина не має свідомости. Отже в ростині є найслабша penetрація і найменша централізація.

*

*

*

6. Не може бути сумніву, що в цвіті рожі і в кождім листочку є якась часть душі рожі. Атже власне та душа витворила той цвіт тай кождий листочок, і доки цвіт жиє, доти в ньому мусить находитися укрита часть душі рожі. Ми сей цвіт рожі зірвали, поклали до води, а він ще через якийсь час жиє і навіть може більше розвинути ся. Значить, що в ньому залишилась та сама часть душі рожі, яка була в цвіті, доки він не був зірваний з галузки. Опісля та частинна душа, як нездібна самостійно жити, гине.

„Частинна душа“ — чи не дивне поняття? А все-таки досвід домагається його. Замість „частинна душа“ могли би ми сказати „психічні енергії“. Одначе ті два поняття не накриваються взаємно. Під „психічними енергіями“ ми вже привикли розуміти ті душевні сили, які випромінюють з живого єства. В людини таке випромінювання безсумнівно стверджено (власне воно уможлиблює телепатію). Але й у інших органічних єств — подібно, як у матеріальних (випромінювання тепла, світла, гравітації, магнетизму...) — таке випромінювання мусить бути. Жито з краю ніколи не буде таке гарне, як на середині засіяного поля. Деякі толкують се тим, що з кождої биліни жита (як і з інших рощин) випромінюють питомі йому енергії, які скріплюють сусідні биліни жита.¹⁾

В цвіті рожі мусить бути саме та часть душі рожі, котра витворює цвіт; у листочку саме та, котра витворює листочок; і т. д. Очевидно ті части душі рожі находяться в живій єдності з центром душі рожі: центр їх витворив і піддержує їх у житті.

Рощини мають многоцентричну душу. Тим хочемо сказати, що в рощині (не в кождій однаково) є більше таких місць (органів), у котрих міститься ціла душа рощини, себто ціла їх природа. Засаджений листок рожі не прийметься, так само цвіт рожі, й не може з них розвинути ся ціла рожа. Але з кож-

¹⁾ Перший відкрив те випромінювання (на цибулі) Алек. Гурвіч 1910 р. Потім ствердили се Т. Reiter і D. Gabor.

дого корінчика рожі, як і з кожної галузки й навіть з кожного „очка“, яке беруть до щеплення, може розвинути ся ціла рожа. Се значить, що в тих частях рожі міститься ціла природа рожі, ціла її душа, наче в насінні. Виходить з того, що процес щеплення має тільки ту одну основну трудність, щоби дослідити, чи сок („кров“) тої рослини, яку хочемо нащепити, є відповідною поживою для природи тої рослини, котру хочемо защепити.

Корінь дикої груші задержує свою первісну природу, а защеплена на його пні благородна груша задержує свою природу, й тільки поживу бере собі з кореня дикої груші. Студії над спорідненням крові від якогось часу зачинають творити нову галузь науки біології й медицини, і можна сподіватися, що та нова наука дійде до многих несподіванок.

Звірята — ті висші, котрі представляють виспеціалізований звірячий тип — мають одноцентричну душу. В їхньому організмі душа тільки в одному місці має свій центр — у мозку. Ось тому звірячі природи вже не даються так щепити, як рослинні. Трансплантація звірячих органів се не такий самий процес, як щеплення рослин. Трансплантиований орган залишається сам собою, а не розвивається в ціле нове звіря.

Ми застереглися, що ті наші твердження відносяться до висших звірят. Між низшими звірятами є такі, котрих природа зближена до природи рослин. Регенерація утрачених частий се в рослин правило. Отже чим легше якимсь звірятам регенеруються утрачені органи, тим більше структура їх природи подібна до структури природи рослин. Їх душа зближується до рослинної многоцентричної душі. З окремих частий поліпа, коли їх відтяти, регенеруються цілі нові поліпи. Глиста дожджанка, перетята на дві часті, відроджується в дві окремі глисти. Солітрови відростає ціле тіло з головки, коли вона залишається живою. Трітонам відростають утрачені ноги, навіть очі та доліш-

ня шока. Павукам, ракам відростають ноги. Ящіркам відростає хвіст.

Висшим звірятам утрачені органи не регенеруються. Яка може бути причина таких ріжниць? Людині часом відростає утрачений ніготь, а часом ні. Тут не може бути іншого толковання, як тільки те одно, що в першому випадку в пальці ще залишилися ті клітини, котрі витворюють ніготь, а в другому випадку також ті клітини відорвались від пальця, і вже в пальці нема того фактора, котрий міг би витворити ніготь. Правда, в інших пальцях, на котрих нігті залишилися цілими, безперечно є такі клітини, котрі витворюють ніготь. Чомуж вони не приходять на поміч другому пальцю? Видно, що їхня функція обмежена на їхній палець.

У висших звірячих організмах переведена диференціяція поміж поодинокими групами клітин: одна група може сповняти тільки свої питомі функції, й коли організм утратить ту групу, то вже не має в собі таких клітин, котрі заступили би утрачену групу. Ось тому утрачені органи у висших звірят не можуть уже відростати. У низших звірят нема ще такої клітинної диференціяції. Клітини, котрі можуть витворити цілого поліпа, знаходяться в кожній часті поліпа. Отже тіло поліпа складається наче зі самих зародкових клітин (власне зародкова клітина має здібність витворити ціле органічне єство). По нашому се виходить на те, що поліп має многоцентричну душу, як і ростина. В трітона та часть душі, котра спроможна витворити око, знаходиться не тільки в оці, але й у сусідних клітинах, і тому вона може витворити нове око.

В звірят також треба приймати частинні душі. В відтятій звірячій нозі — подібно, як у зірваному цвіті рожі — повинна знаходитися та часть душі того звіряти, котра витворила й оживляла ту ногу. Правда, відтята звіряча нога тратить життя, отже й душу. Але чи се не діється з тої єдиної причини, що кождий зві-

рячий орган домагається безперервного відживлювання свіжою „свою“ кровю? Експерименти кажуть нам догадуватися, що квестія дійсно так стоїть. Ще нерозвинена нога жаби, штучно прищеплена на голову другої жаби, розвинулася в повну жабячу ногу.¹⁾ Якби в тій нозі не залишився її первісний життєвий принцип, то сей експеримент не міг би вдатися.

Проста людина не здає собі справи з того, якою містерно доцільною є праця кожного, хочби й найменшого організму. Але для біологів ясно, що ніодна клітина не поділиться на дві, якщо вона вже мертва. А якщо клітини мають так ділитися, щоби з них розвинулася нога, то мусять се бути якраз ті живі клітини, котрі мають витворити ногу.

Трансплянтації шкіри й навіть розродних органів (одна з метод відмолоджування) вдаються з успіхом. Не наша річ призадумуватися над хірургічними цілями й границями таких експериментів. Ми приглядаємося їм лише під тим кутом, яке свідоцтво вони складають для звіринної душі. І не сумніваємося, що трансплянтована шкіра тільки тому може „приймитися“, що її клітини є ще живими. Організм не може відродити навіть своєї власної шкіри, коли вона вже мертва. Мертве ростинне „очко“, коли його защепити, не прийметься.

А що жие, се має душу.

Отже відтяти звірячі органи ще через якийсь час дійсно мають частинну душу, яка — як нездібна самостійно жити — опісля гине.²⁾

Що більше! Вдаються навіть такі експерименти, де поодинокі клітинні групи (мязневі, нервові...), витяті зі звірячого організму, дальше розростаються самі про себе, не інплянтовані на інший організм.³⁾

¹⁾ Гл. Oskar Hertwig Allgemeine Biologie, Jena 1923. Стр. 611.

²⁾ „Auch grössere und kleinere Gewebe — und Organstückchen sterben nach ihrer Abtrennung vom Organismus nicht sofort ab; sie verharren noch in einem Zustand des Überlebens“. O. Hertwig, ibid. Стр. 695.

³⁾ Гл. O. Hertwig, ibid. Стр. 695—699.

Ті всі факти кидають нове світло на розміщення звіринної душі в тілі.

Схолястики уявляли собі, що „ціла душа є в цілому тілі і ціла в поодиноких його частих, цілістю звершенства й сути (totalitate perfectionis et essentiae), однак не цілістю сили“.¹⁾ Цей свій погляд відносили схолястики до людської душі, а подиктований він їхнім поняттям „поєдинчого єства“.

Однак експерименти й аналогія між людським тілом та тілом висших звірят не дозволяють при тій проблемі робити різницю між людською душею й душею безрозумних висших звірят. Людська душа так само має свої периферійні частини, як і звіринна душа.

Душа висших звірят, розвиваючися, диференціюється так, що витворює собі окремі органи, в яких осідає саме та частина душі, котра витворила сей орган і безпосередно оживляє його.²⁾

Очевидна річ, що центр душі, який знаходиться в мозку, є в безпереривнім, живім зв'язку із здиференційованими частинами душі в поодиноких органах, чого матеріальним виразом є нервова система, котра всі групи клітин сполучує з мозком.

Отже не міститься ціла душа в кожній частині тіла, як се уявляли собі схолястики, але кожна здиференційована група клітин має свою здиференційовану частину душі, а ті всі частини є в подібнім зв'язку з центром душі, як квіти, листя, галузки з коренем деревини.

Душі не можемо собі зобразити. Все таки шукаємо для неї взору в матеріальному світі. Доки залишаємося при звичайному понятті „поєдинчого єства“, доти уявляємо собі душу на взір кристалю, з одностапною

¹⁾ De Maria o. c. Стр. 560.

²⁾ В зародковій клітині душа ще не є органічно здиференційована, на що вказують експерименти, де з ячок розвивається стільки звірят (поменшених), на скільки частий ячко було штучно поділене.

будовою й з точними та „твердими“ границями. Розвій, повстання в сфері душі для нас таке незрозуміле, що вважаємо його майже за абсурдне. „Посєдинче“ майже покривається з „незмінним“. На тому метафізичному субстраті Leibnitz утворив своє поняття „монади“ (духової одиниці). „Монада не має вікон“ — се значить, що вона має „тверді“ границі, які її щільно замикають і відділюють від зовнішнього світа. Монади вдійсности не родяться, але Бог усі монади нараз сотворив, і вони в своєму часі тільки виступають із свого укриття (ніби родяться). Се значить, що монади не підлягають дійсним змінам. Душа — наче незмінний кристаль...

Вдійсности сей матеріяльний взір зовсім невідповідний для зрозуміння душі. Більше зближене до правди буде уявляти собі душу на взір огню, де відріжняємо жар — жерело вогню — тай полумя, яке заєдно підноситься з жару і втікає в світ. В душі є без порівнання більші зміни, ділання, повстання, ніж у матеріяльному світі. Атже душа родженням повторює саму себе, а такий процес, таке велике повстання в матеріяльному світі неможливе. Душа безпереривно ділає несвідомо, а свідомо — періодично (ява — сон). Свідоме ділання душі — якеж се невисказано глибоке й субтельне ділання! Але чи не є душа висшого ступня енергією — енергією, що заокруглилася в індивідуальну форму істновання?

Душа — так, як вона є в тілі — має концентричну будову: має центр і периферію, на яку складаються ті часті душі, котрі вона може утратити або й безпереривно їх тратить (випромінювання психічних енергій). Жар і полумя...

Відношення між тими частями й центром є своєрідне, яке в матеріяльному світі неможливе. Навіть якщоб душа утратила всі свої периферійні часті, то вона не утратила би нічого зі своєї цілості. Полумя „пішло в світ“, згасло, а жар, отже „цілий огонь“, залишився... Через утрату

руки тіло стає калікою, одначе не душа. Душа залишається так само цілою, як і передтим була. З людини без руки родяться нормальні діти — з руками. Отже хоч душа стратила ту свою часть, через котру вона витворила собі руку, всетаки не стратила вона нічого зі свого людського характеру, й своїм нащадкам може передати повну людську природу.¹⁾

Найбільша тайна душі — тайна тайн — криється в тому, що душа родженням може повторити свою природу — регенеруватися в цілості і то не раз. Не було би тут такої дивної тайни, колиб родичі, родячи дитину, мусіли самі гинути (як се буває н. пр. при метаморфозі гусениць в мотилів). Тоді душа залишилась би тою самою нумерично, тільки перелицювалась би. Але при родженні повстає нумерично нова душа, а душі родичів, з яких вона зродилася, залишилися цілими, як і передтим були. Значить, що душі, витворюючи зародкові клітини, нічого собі не уймають, а всетаки повторюють свою власну природу. Такий процес у матеріяльному світі неможливий: ні один атом, ні одна матеріяльна енергія не можуть повторити самих себе — дати буття новому атомови, новій енергії, а від себе не взяти нічого.

Сього не треба доказувати, що душа піддана тим дивним надматеріяльним законам не тільки тоді, коли родженням повторює свою природу, але в цілому своєму бутті й діланні.

Й тому вона може утратити свої периферійні часті, а через те нічого не стратити зі своєї цілості. У ростин, де душа ще не є так сконцентрована, як у звірят, се наглядне: галузка є частью цілої природи (душі) деревини, одначе з утратою галузки природа деревини нічого не тратить із своєї цілості.

* * *

¹⁾ Одначе бувають і такі каліцтва, які просякають цілу природу й з родичів переходять на дітий як одіичення.

7. Рости́ни розроджую́ться двома спосо́бами: поодинокими частями свого організму (т. зв. вегетативне розроджування) й насінням. Зві́рята — ті ви́щі — розроджую́ться тільки одним спосо́бом: чере́з насіння.

Цілий організм одного звіряти складається з міліярдів клітин, а ті всі клітини повстали з одної зародкової клітини. Зародкова клітина ділиться на дві нові клітини, кожна з тих нових клітин знов ділиться на дві нові і т. д. Про зародкову душу не можемо собі виробити відповідного поняття, доки не маємо бодай загального погляду на клітинний процес родження. З того приводу мусимо подати схематичний нарис сього процесу.

В процесі клітинного родження можна розрізнити три фази: а) Як повстають зародкові клітини, жіночі й мужеські; б) як вони переводять копуляцію; в) як із заплідненої клітини розвивається організм.

Зачнемо від другої фази тому, що вона найкраще надається на вступ до представлення цілого процесу.

Жіночі зародкові клітини — себто ті, котрі витворюють жіночі розродні органи (ovaria), се я є чк а. Мужеські зародкові клітини — себто ті, котрі витворюють мужеські розродні органи, мають форму мікроскопійних прутиків, що складаються з головки (найгрубша часть), з середушої части (тонша від головки, а грубша від хвостика) та й з доволі довгого хвостика. Обєм яєчка буває у деяких родів звірят (н. гр. у птахів) кілька міліонів разів більший від маси мужеського прутика або так званого заплінка. Але ціла та ріжниця в обемі відпадає на поживу, яку яєчко містить у собі для майбутнього ембріону, а властива зародкова часть є однаково велика, як у заплінка. У ссавців із зрозумілої причини яєчка є малі.

Сказано, що і яєчка і заплінки мають будову одної клітини. Кожда клітина має в собі ядро, в кот-

рому скриваються властиві фактори життя. В заплінках головка заступає клітинне ядро.

Яєчка менше відпорні, лекше гинуть; заплінки більше відпорні. По обчисленні Hensen-a в обох оваріях жінки через ціле її життя витворюється около 200 зрілих яєчок. („Зрілий“ тут не те саме, що „запліднений“; се опісля вяснимо.) А в мужеських розродних органах витворюється таке множество заплінок, що на одно зріле жіноче яєчко припадає їх около 850 мільонів. Через ціле життя мужеські розродні органи витворюють яких 340 біліонів заплінок¹⁾. Коли заплінки знайдуться в близині зрілого яєчка, то вони хвостиком виконують такі рухи, щоби дістатися до яєчка. Яєчко також зі своєї сторони притягає заплінки до себе (одначе тільки заплінки зі свого роду, а інші ні). Та сила взаїмного притягання ані хемічно, ані фізикально не дається пояснити (O. Hertwig). В напрямі до найблизшого заплінка яєчко видовжується, роблячи на своїй поверхні горбочок (Empfängnishügel), тут заплінок продирається через болонку яєчка до середини. Сейчас яєчко замикається й подвоює свою оболонку, щоби ані один заплінок більше не передістався до нього.

Заплінок продирається дальше в напрямі до середини яєчка; міжтим відривається хвостик, який розпливається в протоплязму, і середуща часть заплінка, довкола якої зачинають витворюватися проміні; з головки заплінка робиться ядро. Ядро заплінка і ядро яєчка зближуються до себе; сходяться і — не змішуючи ся — накриваються, витворюють одно ядро й одну клітину; від того новоутвореного ядра йдуть проміні на всі сторони. Аж тепер яєчко окнечено запліднене. З двох зародкових клітин,

¹⁾ Гл. Oskar Hertwig: Die Elemente der Entwicklungslehre des Menschen u der Wirbeltiere. Jena 1915. Стр. 16.

з жіночої й мужеської, витворилася одна клітина, здібна розвинутися в новий, цілий організм.

По доконаній копуляції ядро зародкової клітини через якийсь часок залишається в спокої. Потім починається в ньому рух — новий поділ: інвентар ядра ділиться на дві частини, витворюється т. зв. веретено, на якого кінцях, вгорі й вдолі, творяться нові осередки промінів, а по його середині угрупувались т. зв. хромосоми (найважніші тільця з ядра), котрі подвоюють своє число й точно діляться по половині; одна їх половина зближується до одного центра промінів, друга до другого; клітина болонкою переділюється на дві клітини, з котрих кожда вже має своє власне ядро.

Тепер легше зрозуміємо першу фазу родження: як повстають зародкові клітини?

Зародкові клітини витворюють спеціальні клітини в розродних органах. Одначе не витворюють їх нараз, але поступенно підготовляють їх, щоби стали зрілими, себто здібними до копуляції.

Насамперед мусимо піднести один із загальних біологічних законів: у всіх клітинах організму того самого роду число хромосомів є постійне: або 2, або 4, або 8 і т. д. аж понад 100.

Запліднене яєчко се клітина, утворена з двох клітин. Отже якщоб зрілі зародкові клітини перед своєю копуляцією мали нормальне число хромосомів, яке мають усі клітини з їх роду, н. пр. 4, то по копуляції мали би подвійне число хромосомів, у нашому примірі 8: від яєчка 4 і від заплінка 4. А що кожда зародкова клітина повторює свою природу, то її зародкові клітини (друга генерація) мали би вже по 8 хромосомів; в третій генерації вже по 16 хромосомів і т. д.

Проти такої неправильности природа могла би собі зарадити двома способами: а) або так, щоби запліднена клітина, ділячися на дві, не подвоювала свого числа хромосомів, але обом новим клітинам віддала по половині з того числа хромосомів, яке сама

первісно мала, а дальші клітини щоби вже подвоювали своє число хромосомів; б) або так, щоби зрілі зародкові клітини перед копуляцією мали тільки половину з того числа хромосомів, яке для їх роду нормальне, а по копуляції щоби мали якраз те нормальне число хромосомів.

Природа вибрала отсей другий спосіб. Тай не без внутрішньої льогіки. Булоб се нельогічним, колиб запліднена зародкова клітина, те жерело родження, нічого нового не зродила, тільки поділила свій інвентар на дві частини, а всім слідуячим своїм клітинним генераціям казала подвоювати свій інвентар. Тому природа так ділає, що в кожній дозрілій зародковій клітині, жіночій і мужескій, полишає тільки половину з того числа хромосомів, яке для даного роду нормальне. А по копуляції новоутворена клітина має якраз нормальне число хромосомів. Процес дозрівання зародкових клітин се процес редукції хромосомів на половину з того числа, яке для даного роду є нормальне.

Первісна, матірня зародкова клітина містить у собі більшу масу хроматини (маса, з якої складаються хромосоми), ніж се потрібно для зрілої зародкової клітини. Тому вона процесом „веретена“, котрий ми описали, щораз витискає зі себе непотрібну частку хроматини, з якої витворюється нове яечко, аж таким способом (перше) яйце стане „зрілим“. Се аналогічно діється з жіночими й з мужеськими зародковими клітинами, але всі роди не придержуються однакового способу. Н. пр. деякі яечка копулюються в недозрілому стані, одначе тоді підчас тревання копуляції витискають зі себе непотрібну частку хроматини, витворюючи з неї на своїх бігунах нові, бастардні яечка.

Вже сказано, що в заплідненій клітині батьківські хромосоми не змішуються (не зливаються) з матірними. Та реляція залишається ненарушеною в усіх дальших клітинах: кожда з них дістає рівне число від

батьківських хромосомів і від матірних (се т. зв. автономія хромосомів). Аж коли організм починає витворювати нові зародкові клітини, тоді підчас дозрівання тих клітин батьківські хромосоми щільніше конюгуються з матірними (т. зв. синапсис). Запліднена клітина вже має в собі всі духові здібности, й не потребує ніякого зовнішнього доповнення своєї природи, щоби з неї розвинулося живе звіря після роду й відміни заплідненої клітини. Пожива (у ссавців) і тепло, які іззовні приходять, тут не входять у рахунок. Розвій відбувається „in continuo“ і не можна визначити ніякого моменту, коли в людський ембріон мала би входити раціональна душа.

* * *

8. Якби приймати, що людську душу Бог „вливає“ в людський зародок „підчас зачаття“, то хіба вибрати би той момент, коли оба ядра (півядра) жіночої й мужеської зародкової клітини накрилися й ще спочивають. Алеж сей момент заобсервований не на людських, тільки на низших звірячих зародках. На підставі аналогії супонуємо його також при процесі копуляції людських зародків. Отже він сам собою нічого не може нам сказати про якесь зовнішнє духове „нашестья“. Хто вірує в Бога, сей усі процеси природи остаточно приписує Богу. Та безпосередно (щоби не повторювати похибки оказіоналістів) повинен він приписувати їх природі, як божому творови. Коли людська душа сама зі себе може думати, то чому не могла би вона й родити своїх нащадків? Чи ж не є душа енергією висшого ступня? Коли всі звіринні душі можуть процесом родження повторювати свою природу, то чому тільки людська душа мала би бути неспроможною до аналогічного процесу? Атже клітинний генераційний процес у людей зовсім аналогічний до такого самого процесу у звірят ссавців. Історично ми нині розуміємо, чому в християнському світі,

особливо там, де царювала схолястична філософія, приймалася думка, що кожду людську душу Бог окремо творить і „вливає“ її в ембріон.

Як знаємо, схолястики мали хибне поняття про звіринну душу, начеб вона могла бути „виведена“ з матерії. А що людську душу годі поняти як виведену з матерії, а до того й св. письмо виразно каже, що Бог першому чоловікові „вдихнув в лице дух життя“ (Бит. 2, 7), тому схолястики кожду нову людську душу вважали за анальогічно, значить безпосередно, Богом сотворену, як душу першого чоловіка.

З матерії людська душа не може бути „виведена“, отже мусів її Бог сотворити. Се заключення вповні правильне, коли відносимо його до першого чоловіка; та воно так само обов'язує також у відношенні до перших звірячих і рстинних душ. Всі перші душі від Бога. Се й св. письмо каже, згадуючи, що Бог сотворив „усяку душу живу“ (Бит. 1, 21).

Але слідуючі генерації душ Бог уже не потребував безпосередно творити, бо дав душам силу регенерації.

Всяка душа родиться з душі, а не з матерії. Звіринна душа родиться із звірячої душі після свого роду; людська душа родиться з людської душі.

Се заключення, якому при нинішньому стані біології не можемо опертись. Його домагаються ріжнолінійні рації.

а) *Omne vivum ex vivo*. Отже життя походить з життя, душа з душі, а не з матерії.

б) Унасліджування прикмет по родичах і навіть по дальших предках ніяк інакше не може бути витолковане, як тільки на тій основі, що душі родичів витворюють — родять — душу дитини. Розгорнений біологічний процес аж до клітин — се вповні потверджує. Матерія сама зі себе має тільки хемічні та фізикальні здібности; без душі не може

вона переносити ніяких психічних прикмет з родичів на дитину.

Дана людська душа родженням повторює свою власну природу; а що вона має родові, відмінові й одиничні прикмети, то вона своїй дитині передає також свої особисті прикмети. Для зродження нової людської душі, здібної жити, треба двох душ: мужеської й жіночої. Тому в дітях комбінуються прикмети батька й матери. А що батько й мати криють у своїх природах первні, унасліджені по своїх предках, то ті первні можуть виступити в дітях навіть сильніше, ніж вони проявлялися в родичах.

Так усі рахунки сходяться — без усякого натягання, без підбудовування помічними гіпотезами.

в) Вповні безсильними є гіпотези: що з родичів на дитину переносить прикмети процес родження, оскільки він є матеріяльний, або що Бог, приноровлюється до особистих прикмет родичів, а властиво до „диспозицій“, які душі родичів витиснули на матерії, з котрої складаються їхні клітинні зародки.

Ми вже сказали, що матерія сама зі себе не може переказувати ніяких психічних прикмет, а обі піднесені гіпотези власне на тому основуються, що матерія може переносити психічні прикмети з родичів на дитину.

Якби Бог, творячи душу дитини, мав приноровлюватися до душ родичів, то він мусів би зачати своє творення ще перед копуляцією клітинних зародків.

Атже в зародкових клітинах уже перед їх копуляцією мусить бути душа (се небавом ширше розвинемо), і Бог мусів би творити ті душі.

Отже нема іншої ради, як розпрощатися зі старою думкою, начеб кожду людську душу Бог окремим актом теорив і „вливав“ її в людський зародок.

Через таке метафізичне посунення наша душа ніби тратить свою авреолу, як і земля стратила свою

авреолу, коли їй Коперник „казав“ кружити довкола сонця.

Та се тільки такий сповід у першому моменті. Вдійсности людська душа при нашому погляді на її генезу дістає нову авреолу, більшу від попередньої, бо вона — перед нашими очима — стає ще подібнішою до Бога, а саме через те, що вона — не оскільки є свідомо й свобідна, але оскільки є своєрідною природою, Богом сотвореною — може родити нові людські душі.

Не потребуємо сього виказувати, що власно таке поняття генези людських душ є в найкрасшій згоді з усіми християнськими теологічними правдами (як н. пр. з поняттям „первородного гріха“).

* * *

9. Між душами родичів і душею дитини, коли вона вже має вповні розвинений організм, находилася посередна, зародкова душа.

В зародковій душі можна розрізнити три фази: а) її стан підчас процесу редукції в зародковій клітині (в недозрілій зародковій клітині), б) її стан по редукції (в дозрілій зародковій клітині), в) її стан по копуляції зародкових клітин, жіночої й мужеської.

Чи душа дійсно мусить находитися вже в перших двох початкових фазах? По тім, що ми сказали на тему „все, що живе, має душу“, не можемо сумніватися про те, що весь процес витворювання зародкових клітин — се (несвідомий) процес душі. Трудність тільки в тім: яка се душа?

Наші міркування й тут зачнемо від середущої фази. Дозріла зародкова клітина, жіноча чи мужеська, се вже самостійний організм. На доказ сього може послужити факт, що дозрілі зародкові клітини деяких звірят (як н. пр. риб) запліднюються й розвиваються в повне звіря поза тими організмами, котрі

їх зродили. Отже дозрілі зародкові клітини вже мусять мати свою власну душу, відділену від душі, котра їх зродила.

Якаж се душа — у людській дозрілій зародковій клітині? Чи ціла, чи тільки частинна? Чи та сама раціональна душа, котра знаходиться в розвиненому людському організмі, чи якась інакша?

Відповідаємо на першу квестію, що в дозрілій людській зародковій клітині, як у жіночій, так у мужеській знаходиться ціла людська душа. Копуляція має тільки одну основну біологічну ціль: щоби скріплювати натуру. Виходить се ось з яких біологічних фактів:

а) Бувають між низшими звірятами тай між рослинами такі, котрих яєчка, щоби розвинулися в повний організм, не потребують копуляції (партеногенеза). Отже видно, що їх зародкова клітина містить у собі цілу їх природу (душу).

Вегетативне розроджування також відбувається без запліднення.

б) Деякі низші органічні роди потребують копуляції щойно по кількох чи кільканацятьох генераціях — очевидно тільки для скріплення своєї природи (душі). Ясно, що природа при копуляції має тільки ту ціль, щоби скріпити натуру новородків.

в) Інфузорії при конюгації рівночасно заховуються і як мужеський і як жіночий пол: запліднюють і бувають запліднені.

г) Природа не зносить постійного „самозапліднювання“.

д) „Автономія хромосомів“ каже догадуватися, що дитина і від батька і від матери одержала цілу душу: батьківські й матірні хромосоми по рівній часті містяться в кожній клітині дитини.

е) Немислиме, щоби дитина по батькови діставала одну часть душі, а по матери другу часть. Природа придержується законів, отже такий поділ мусів би вразно зазначуватися в людському роді.

Одна половина тіла дитини мусіла би виказувати унаслідження по матери, друга—по батькови; або душа (себто висші, центральні здібности душі) по батькови, а тіло (периферійні здібности душі) по матери, або противно. А таких законів нема.

д) З експериментів наглядно виходить, що ціла душа міститься як у жіночій яєчку, так у мужеській заплінку. З яєчок, котрі правильно потребують мужеського запліднення (як н. пр. яєчка жаб, риб...), штучними способами — хемічними, фізичними (н. пр. простим наколенням яєчок) — удалось виплекати цілі живі звірята. Так само вдалось виплекати цілі живі звірятка зі самих заплінок (мерогонія). Але в тих випадках ті звірятка мали в своїх клітинах тільки половину з нормального числа хромосомів. А наслідком того вони були карловаті й не доживали нормального віку.¹⁾

Отже годі інакше думати, як тільки так, що в дозрілих зародкових клітинах є ціла душа — в людських клітинах людська душа, а копуляція се тільки скріплення натури.

Але яка се душа?

Між душею дозрілої зародкової людської клітини й раціональною людською душею, котра є у вповні розвиненому людському організмі, така різниця, як між жолудем і дубом. Жолудь не є дуб, дуб не є жолудь, але жолудь є насінням дуба. Жолудь має природу дуба й дуб-дерево має природу дуба, одначе жолудь має ту природу в інакшій формі, в іншому стилі. Дуб-дерево має розвинену душу дуба, жолудь має зародкову душу дуба.

¹⁾ „Es gelingt leicht 100%, der Eier zur Entwicklung anzuregen und aus ihnen haploidkernige Larven zu züchten, die allerdings als Folge ihrer auf die Hälfte herabgesetzten Kern — und Zellgrößen typischen Zwergenwuchs zeigen und nur eine beschränkte Lebensdauer besitzen“. O. Hertwig: Allgemeine Biologie. Стр. 363.

Ся реляція повторюється в цілому органічному світі, оскільки в ньому відбувається регенерація через родження. Від перших ростинних, звірячих і людських душ, які з'явилися на землі, аж дотепер тягнеться безпереривне пасмо, в котрому правильно чергуються дві форми: розвинена душа й зародкова душа.

Особливо при проблемі людської душі зародкова душа набирає великої ваги з огляду на теологічні й моральні християнські поняття. Зародкова людська душа не є тотожна з розвиненою, раціональною людською душею. Зародкова людська душа має зовсім інший стиль, зовсім іншу форму, як розвинена людська душа. Розвинена людська душа є субстанцією, по рзділі з тілом може самостійно жити. Зародкова людська душа не є субстанцією, не може вести самостійного життя без сполучення з матерією. Вона так само гине, як кожда інша зародкова душа. Одначе всяка зародкова душа, отже й людська, разом зі своєю матерією творить субстанцію. Коли розвинена людська душа спить, то криє в собі розум, свобідну волю і т. д., а зародкова людська душа не криє в собі розуму, ані свобідної волі, тільки криє в собі здібности, щоби витворити людський розум, свобідну волю — цілу людську душу в звичайному розумінні.

Проти такого погляду можна би висунути сильний, як могло би здаватися, метафізичний закид: Як те, що не є субстанцією, може витворити субстанцію?

Одначе подібних, а всетаки нестійних, закидів можна би призбирати, що не в міру. На примір: Як зародкова клітина простим діленням може витворити такий на причуд премудро збудований організм? Відки такий розум у нерозумного? Здавалось би: *contradictio in adiecto*. Або як свідома думка може переховуватися в несвідомій сфері душі — так, що опісля можемо собі її пригадати?

На такі питання маємо тільки одну відповідь: Що в природі діється, сього не вважай за неможливе... Колись Соломон дивувався тому: як у лоні матери можуть витворитись кости дитини? Ми вже нині тому не дивуємося, бо сей процес для нас став зрозумілим.

А колиб ми знали всі тайни зародкової людської душі, то аналогічно зрозуміли би, що вона, хоч сама не є субстанцією, може витворити раціональну людську душу, яка є субстанцією.

Зрештою квестія, коли її розвинути як слід, сама на себе дає відповідь. Якщо Бог може без посередно творити всякі субстанції, та чому не міг би він творити субстанцій посередно — через природу? Родження в природі сеж посередне боже творення.

А може декому більше промовить до переконання той факт, що зародкова людська душа, разом зі своєю матерією, таки є субстанцією. Тай не треба забувати, що зародкова душа є тільки посереднім членом, а властивим фактором є субстанціяльна людська душа родичів.

Або може треба приймати, що в кожній зрілій зародковій людській клітині є субстанціяльна людська, раціональна душа? В усіх тих біліонах зародків, що їх витворює організм одного муштини? Для християнської теології се просто осоружне, а для біології зовсім зайве.

Вічна спокуса тягне філософів, щоби повернути до тих понять про повстання, які мали грецькі досократівські філософи: всяке повстання се лише сполука й розлука вічних елементів.

Алеж сі поняття правдиві тільки в відношенні до чисто матеріяльного світа — в царстві фізики й хемії. В царстві біології вони неправдиві, бо тут родяться зовсім нові одиниці, яких передтим у бутті не було. Зводжені зразком матерії, ми й тут хотіли би звести всяке повстання на злуку й розлуку вічних елементів, а се нам не вдається, й заєдно залишаємося при антиномії.

З тої антиномії нема іншого виходу, як уповні свідомо й виразно признати, що в царстві душ панують зовсім інакші закони, зовсім інший стиль, ніж у царстві матерії. І що в одному царстві неможливе, се в другому можливе. Як Бог, творячи світ, сотворив уповні нові єства, яких перед тим не було в бутті, подібно в царстві сотворених душ родяться зовсім нові душі, яких перед тим не було в бутті. Се якесь незвичайне, трансцендентне ділання душ, яким вони, родячи нові душі, все зі себе беруть, а нічого собі не уймають, і повторюють себе, але та нова позиція їх природи є вже новою одиницею.

А коли так, то не маємо чого сумніватися про здібности людської зародкової душі, що вона є людською душею в зовсім іншому стилі, ніж розвинена людська душа.

Зародкова людська душа є посереднім звеном між розвиненими людськими душами двох генерацій. Льогічний змисл того, що пишу, й того, що в своїй свідомости якраз хочу написати, є тотожний. Одначе моя посередна духова акція, котрою виконую писання (підсвідомий рух нервів і мязнів), має зовсім інший стиль, іншу форму.

По такому зясованні зародкової людської душі в її середущій фазі, її стан у першій її фазі вже для нас не є ані загадковий, ані інтересний.

В першій своїй фазі зародкова людська душа ще не є виспеціялізована і щойно спеціалізується. Ось се все.

Зате дуже інтересний, хоч уже не загадковий, для нас стан зародкової людської душі в третій фазі. Чи по доконаній копуляції, саме наслідком сеї копуляції, зародкова людська душа сейчас стає розвиненою, раціональною душею? Ні. І жіноча і мужеська людська зародкова душа є тільки зародковою душею, є тільки насінням душі, а не самою людською душею; отже й по своїй копуляції вони за-

лишаються тільки зародковою душею, тільки насінням людської душі. Дві зародкові душі, жіноча й мужеська, злилися в одну зародкову душу — ось се невидимий процес видимої зародкової копуляції.

Щоби з того насіння повсталала раціональна душа, те насіння мусить перейти ріжні фази розвою, мусить щораз витворювати щось нового, чого первісно в ньому не було.

Ті, котрі приймають, що раціональна душа через копуляцію зародкових клітин в одному моменті стає готовою, своїм способом повторюють похибку давніших біологів, котрі думали, що нема повставання організму, нема розвою, але вже в зародковій клітині скривається цілий, готовий організм — у розмірах менших, як мікроскопійні¹⁾. Весь людський організм нараз, в одному моменті повстає, — ціла людська душа нараз, в одному моменті повстає. Се одна й та сама похибка, тільки що з двох відмінних аспектів, тай один і той сам її провідний мотив.

Колиж та похибка впала з одного аспекту, то вона мусить упасти також із другого.

Як із заплідненого людського зародка поступенно витворюються органи людського тіла, так — і то вповні паралельно — витворюється із зародкової душі людська душа в звичайному розумінні. *In natura non datur saltus!*

В тій своїй фазі зародкова душа є ембріональною душею. Коли людський ембріон має вже форму людського тіла, тоді в ньому вже укрита людська душа в звичайнім розумінні слова. Центр душі витворює мозок і осідає в ньому.

Отже коли в людському ембріоні мозок

¹⁾ Се т. зв. „преформаційна теорія“ біологів з XVII і XVIII вв.

уже уформований, тоді вже в ньому є людська раціональна душа.

Однаке й потім душа ще розвивається: повнійше дотворює собі свої часті. Авжеж людська душа розвивається через ціле своє земське життя: збогачує своє пізнання, здобуває — або тратить — чесноти, витворює зародкові душі... Сказано, що душа не „кристаль“, але „вогонь“.

Св. Тома з Аквіну також приймав розвій людської душі в ембріоні. Очевидно на свій спосіб, який йому був доступний при його метафізиці й знанні природи. Спершу — так уявляв собі св. Тома — людський ембріон має „форму“ (в значінні Аристотеля) рости́ни, потім та форма розкладається, а ембріон приймає сензитивну „форму“; коли й ся форма розложиться, то Бог вливає в ембріон раціональну людську душу — тоді, коли ембріон має вже вигляд людського тіла¹⁾.

На тій підставі можна бути певним, що Тома, якби нині жив, так само приймав би розвій людської душі в ембріоні, однак відповідно до нинішнього стану біології. Щоби наш погляд ясно здиференціювати з поглядом Томи, мусимо зазначити, що зародкова людська душа ні в одній своїй фазі не є тотожна з рости́нною або звіринною душею. В усіх своїх фазах вона є людською зародковою душею, яка від рости́нної та звіринної зародкової душі вповні анальогічно ріжниться, як людська розвинена душа від розвинених рости́нних та звіринних душ.

Людська зародкова душа се людська душа в формі (в стилі) насіння.

Як видно, поняття зародкової душі є центральне між нашими поняттями про генезу людської душі, тому ми й взяли його за заголовок цілої сеї розвідки.

* * *

¹⁾ Contra gen. lib. III, cap. XXII.

10. Родження нових одиниць в органічному царстві і їх смерть — сі протилежні факти завжди будуть свого роду „соблазну“ для філософів.

Найпростіший погляд на світ — матеріалістичний: нема ніяких душ — все тільки комбінації й процеси матерії. Нема повстання, нема пропання — нема нічого дійсно нового в світі. Зроджена нова одиниця сетільки нова сполука вічних матеріальних елементів...

Так усе стає „ясним“, але досвідне життя стало запереченим.

І невдоволений людський дух знов зачинає свої міркування *ab ovo* — від досвідних фактів. Знов формує собі поняття душі, щоби зрозуміти самого себе й цілий органічний світ.

Ми вже сказали, що з тієї антиномії нема іншого виходу, як потягнути виразну границю між царством матерії і царством душ, що ми й старались перевести в сій розвідці. Та хто вичерпає ціле богацтво природи? Ні в одній проблемі, котра відноситься до природи, не можемо дійти до самого дна. Зв'язок душ органічних єств з матерією завжди лишиться для нас тайною, свого роду „соблазну“, спокусою, щоби завернути в сторону матеріалізму.

Безупинне відживлювання органічних єств матерією — до чого воно служить? Чому воно кінечне? Найпростіший погляд і тут — матеріалістичний. Одначе проти нього стоїть усе те, що ми сказали на тему „все, що жие, має душу“. Отже що на річи?

Душі органічних єств без сумніву потребують матерії для збудовання свого організму, потребують матеріальних енергій для своєї праці в матеріальному світі...

Всетаки проблема тим ще не вичерпана до дна. Певно, що людська душа потребує щораз нової матеріальної поживи навіть для думання тай для родження нових душ... Чи вона при тім перетворює щось матеріального в чисто ду-

хове? Мусимо відповісти, що ні, бо нема переходу з царства матерії в царство душ. Як для тіла потрібний простір, так для душ органічних єств потрібна матерія.

Нема тут точної аналогії, одначе подібність є. Градація в природі се факт, який годі заперечити. Висші єства потребують низших для свого істновання. Матерія потребує простору, хоч ані одна часть простору не перетворюється в матерію, рослини потребують анерганічної матерії і простору, звірята потребують і простору і анерганічної і органічної матерії.

Щож діється з душами, коли органічні єства гинуть? Ті душі — з виїмком людської — тоді гаснуть, повертаються в ніщо. Се пропорціональний факт до родження нових душ. Тут родиться нова душа, якої передтим не було; а тут душа гасне, і знов її нема в бутті. Метафізично не є се менша трудність прийняти, що щось у бутті являється зовсім нове, як прийняти, що те нове єство повертає в ніщо. Сеж тільки дві скрайности того самого процесу.

Тут і знов усміхається до нас матеріалізм: іскра горить і згасне... Ніби щось повернулося в ніщо, а вдійности те саме, що було, залишилося, тільки припинилося сполучування елементів... Та коли сі поняття віднесу до душ, то що тоді зроблю з мою власною непоборною свідомістю, що я є зовсім новим єством у бутті? Чи маю ту свідомість уважати за обман? Ту свідомість, у котрій спливається цілий мій розум? Чи тоді цілий мій розум не буде обманом? Чи для щирого розуму, котрий вповні здає собі рахунок зі своїх думок, не є лекше (мудрійше) уважати за обман власне ту думку, котра каже розумати закони душ на зразок матерії?

На підставі ріжнолінійних фактів і рацій загал людства має — і завсіди мав (хоч і неясну) — віру, що людська душа живе й по розлучі з тілом. Ми не маємо ціли аналітично розбирати оправдання сеї віри,

однак для заокруглення наших міркувань мусимо сей факт тут зазначити. Безперечно, що людська душа *totò genere* різниться від звіринних душ. Моральний змісл і віра в Бога, коли їх глибше обміркувати, недвозначно свідчать, що по смерти жде нас ще одно життя — „друге життя“.

Правда, й ростинні та звіринні душі не гинуть уповні безслідно. Гине тільки їхнє „життя“, їх центр, а деякі їх сили, котрі становили їхню периферію, залишаються, і можуть бути зжиті живими органічними єствами для піддержання їхнього життя.

Процес гаснення душі у забитому звіряти не відбувається в одному моменті, але повільно. Не так давно тому виявилось, що ростини, коли їх споживаємо, передають нам не тільки свої хемічні, але й ще якісь своєрідні сили, без котрих травоїдне звіря не може вдержуватися в житті. Се славні вітаміни, яких не могли виявити ніякі фізикальні, ані хемічні експерименти, одначе виявила їх звіринна душа. Вітаміни витворюють ростини під впливом соняшної енергії. А чимже є вітаміни: чи соняшною енергією, яку душа ростин переробила в інший стиль? Або може вони є частю ростинних душ? Покищо не маємо відповіді на сю квестію.

Але вітаміни дають нам підставу догадуватися, що також у звірячому м'ясі мусять бути своєрідні сили, котрих хемія не може схопити, а вони — подібно, як вітаміни — становлять поживу для організму м'ясоїдних звірят. Коли дві зародкові душі можуть копулюватися в одну, скріплену, душу, то чому процесом поживи не могла би одна звіринна душа скріплювати своїх периферійних частий периферійними частями другої звіринної душі? М'ясоїдні звірята мусять відживлятися м'ясом. Чи се тільки їх „еволюційна“ звичка, чи така структура їхньої душі, що для неї вегетаріанська пожива була би недостаточною?

Богато, дуже багато квестій про ростинні й звіринні душі ще навіть не є сформуловані як слід,¹⁾ бо біологія в своїх досліджуваннях і досі придержується матеріяльного (часто навіть матеріялістичного) аспекту, шукаючи механістичного пояснення для всіх явищ. А певна річ, що природничі науки, чим більше поступатимуть вперед, тим більше — хоч і проти своєї тенденції — скажуть нам про душу, як се й дотепер було.

* * *

11. По всьому буде корисним для нас кинути оком на думки найвизначніших християнських богословів, від найдавніших до найновіших, про генезу людських нових душ. Для сеї цілі просто переложимо відповідні уступи з догматики Йосифа Rohle, католицького автора. І його полеміка й думки різних авторів будуть для нас уповні ясні без усяких доповіджень, бо ми вже з висшого становища приглядатись мемо тій диференціяції думок. Ось ті уступи:

¹⁾ Чи не треба деяких хоріб толкувати через з а н и к, а інші через здичіння деяких периферійних частий душі, чи то деяких клітин? Мені так здається, що всі новотвори є наслідком здичіння деяких периферійних частий душі. Одні новотвори лагідні, другі лихі. Се мабуть залежить від того, котрі клітини в організмі дичіють і в якому напрямі.

Для розгляду візьмемо страшну хоробу „рака“ (carcinoma, cancer). Медицина й донині не змогла вислідити її причини. Рак творить свої власні, дикі клітини, які розростаються, вростаються в сусідні клітини і руйнують їх, або й через кров переносяться на дальші місця організму. Як аж сила може витворювати живі клітини? Тільки жива сила, тільки душа. Якась периферійна, частинна душа (наслідком сяких чи таких пригод) виривається із системи центральної душі й дичіє; вона є „душею“, „життям“, і як парасит може жити дальше тай розроджуватися. Ми бачили, що витяті групи звірячих клітин можуть удержуватися в житті і навіть розростатися також самі про себе.

Всі прояви, що приходять при хоробі рака, оскільки вони мені відомі, не тільки що годяться з тією концепцією, але просто домагаються її. І так перше і найважніше: рак завсіди витворює тільки однородні клітини — залежно від того, де його гніздо. Коли рак зачнеться з кістних клітин, то витворює

„Перший (Тертуліян) учив, що від душ родичів відривається зародок нової душі, наче „галузка з Адамового пня“. Порів. Tertull., De anima c. 19: Anima velut surculus quidam ex matrice Adam in propaginem deducta et genitalibus feminae foveis cum omni sua paratura pullulabit tam intellectu quam sensu. Але що тілесне родження щонайвисше згідне із звіринною душою, то вже в тому абсурдному зрівнанні звірини й людини лежить повне самопрокинення традиціонізму. Бо коли звіринна душа в матерії розпливається (гине), то отже також з потенції матерії способом родження може вивестися (hervorgehen), алеж духовна душа родичів задля своєї поєдинчости й духовости не може видавати зі себе ніяких матеріяльних зародків, з котрих нова душа дитини мала би розвинутися. Стан річи через те не поліпшується, що Тертуліян розрізняє між *humor* і *calor seminis*, тай із сього душу, а з того тіло дитини виводить; бож „теплота“ так само,

тільки кістні дикі клітини, коли зачнеться з мязнів, то витворює тільки мязневі дикі клітини; коли зачнеться в легенях, то витворює тільки дикі клітини, питомі легеням, хоч їх переносить поза легені і т. д.

Чи ж не ясно, що тут маємо спеціальні клітини в дикому стані?

Рак зароджується завсіди в нашкірні (епітель), отже в тій сфері організму, яка найдалше від центра душі, тому й лекше може здичіти.

Легідний новотвір може перекинутися в лихий. Отже чинник рака є в самому організмі, а не приходить іззовні.

Причиною рака може бути невідома внутрішня пригода, але також зовнішнє ударення, попарення і ін. Щож спільного можуть мати ті ріжнородні причини? Хиба тільки те одно, що розривають звязок деяких клітин з центральною душею.

Рак чапається людей переважно по 40. році життя. Відки така границя? Хиба тільки відти, що десь у тім віці звязок між периферійними частинами душ і її центром ослабає, і клітини епітелю лекше можуть здичіти.

З того ясно, чому деякі натури більше предиспозовані для рака, інші менше; чому міське населення більше хоруге на рака, як сільське (в місті життя нервове, а через те ослабає звязок між периферіями душі і її центром).

як і „вохкість“, не може зі себе видавати безсмертного духа. Радше треба сказати, що сама уява, начеб тіло взагалі могло зі себе зродити духа, або є вже тотожна з матеріалізмом, або щонайменше просто веде до нього. (Се вповні оправдане заключення, однак його треба простягнути також на ту уяву, начеб матерія сама зі себе могла зродити звіринну душу — наша заввага.)

Ще й нині має силу аргументація Ляктанція (De opif. Dei ad Demetr. с. 19): *Illud quoque venire in quaestionem potest, utrumne anima ex patre, an potius ex matre, an vero ex utroque generetur. Sed ego in eo iure ab ancipiti vindico: corpus enim ex corporibus nasci potest, quoniam confertur aliquid ex utroque; de animis animus non potest, quia ex re tenui et incomprehensibili nihil potest descendere. Atque serendarum animarum ratio uni ac soli Deo subiacet, ex quo apparet, non a parentibus dari animas, sed ab uno eodemque Deo Patre...*

Щодо субтельніших форм генераціянізму, то вони ані здалека не підлягають такому гострому осудженню, як грубий традиціянізм, хоч вони оба принципіяльно можуть стояти на одному становищі. Головна різниця між обома відмінами лежить у тому, що уміркований генераціянізм покликується на свого роду „духове насіння“ (*semen spirituale*), і власне через те бодай духовість душі спасає, хоч саме поняття духового насіння належить до метафізичних каліцтв. Недвозначна склонність деяких Отців Церкви до генераціянічних поглядів—як Теодора Абукара (Opusc. 35), Макарія (Hom. 30. п. 1) і Григорія з Ніси (De opif. hom. с. 29.) немало причинилися до того, щоби скривдити рішучість і постійність нескаламученої церковної традиції тай щоби здержати повну побіду єдиностійного креаціянізму (чи воно дійсно так, як собі Pohle бажає?! — наша заввага).

Се є незапереченим історичним фактом, що через повних вісім століть — від Августина (+ 430) десь до

Петра Льомбарда († 1164) — в квестії походження душ існувало вагання й хитання, і властиво щойно Тома з Аквіну дав початок певному, рішучому повороту до креаціянізму. Августин започаткував стадію сумніву. Се мало свою добру основу. Якщо великий Отець Церкви не важився рішучо поставитися на ґрунт креаціянізму, так се головню тому, що пелягїяни були остентативними приклонниками сеї науки, щоби тим успішнійше поборювати науку про первородний гріх. Вони заключували ось як: з руки Творця не може вийти ніщо нечисте, грішне; а що душі дітий Бог творить безпосередню з нічого, то вони не можуть бути заражені ніяким, отже ні первородним, гріхом... Він (Августин) так порішив справу, що видвигнув можливість духового насіння, з котрого — для нас незрозумілим способом — при родженні розвивається душа дитини, а що вона зроджена, тому носить на собі первородний гріх. Порів. s. Augustin., Ep. 190 ad Optatum: *Incorporeum semen animae sua quadam occulta et invisibili via seorsum a patre currens in matrem...* Всетакі Августин ніколи не був рішучим приклонником генераціянізму; він лишився в сумніві через ціле своє життя. Повний покірности він радше признає своє незнання (*Contr. Julian. V, 4*): *Libentius disco quam dico, ne audeam docere, quod nescio...*

Неоспорювана, велика повага Августина була сама собою досить сильна, щоби піднесений сумнів і надуму піддержувати також у пізнійших століттях, як у його ученика Фульгентія і Григорія Вел. Аж до часу Анзельма, основника схоластики, частинно ще тревала непевність, аж доки нарешті преподобний Монета (*Adv. Cathar. II. 4*), а головню Тома з Аквіну не промостили дороги, й генераціянізм проголосили просто за „єресь“. Порів. S. Thom., S. th. 1 p. qu. 118 a. 2: *Haereticum est dicere, quod anima intellectiva traducatur cum semine...* Хоч нап'ятовання генераціянізму як єреси було передчасним, то нетяжко стає зрозумілим, що хочби й найбільше помірковане поняття родження

душі зовсім не годиться з догмою про поєдинність і духовість душі. Порів S. Thom. Contr. Gent. II, 86: *Ridiculum est dicere aliquam intellectualem substantiam vel per divisionem corporis dividi vel etiam ab aliqua virtute corpore produci. Sed anima est quaedam intellectualis substantia... Non igitur potest dici, quod dividatur per divisionem seminis, neque quod producat in esse a virtute activa, quae est in semine; et sic nullo modo per seminis traductionem anima humana incipit esse.*

Креаціанізм панував необмежено через усі середні віки в усіх школах; щойно в найновішому часі зачалися несмілі спроби оживлення погребаного генераціанізму. Так Hermes, Klee і Oischinger підняли спробу представити його бодай як правдоподібний погляд. Але як можливо боронити якесь твердження як правдоподібне, коли воно криє в собі суперечність? Хоч Frohschammer спробував переробити теорію в тому значінні, що він батьківському родженню приписав значіння другорядного сотворення з нічого, то він вправді через задержання духовости душі щасливо обминув суперечність, зате наткнувся на іншу рафу, а саме на безпосередність божої творчої сили... Генераціанізм ніяким способом не дається вдержати; він скінчив на завсіди.

З другого боку всетаки... креаціанізм не може ухититися за властиву догму¹⁾

Інший німецький католический догматист, Dr. V. Bartmann, каже ще свобідніше: „О походженні душі ані Письмо, ані Отці, ані Церква не винесли ясно означеної науки“²⁾

Як видно, з усіх наведених тут авторів св. Августина найближше підходив до нашого погляду.

¹⁾ Lehrbuch der Dogmatik in sieben Büchern von Joseph Pohle. I. B., VI. Aufl. Paderborn 1920. Стр. 385—389.

²⁾ Lehrbuch der Dogmatik von Dr. Bernhard Bartmann, VI. Aufl. I. B. Freiburg in. Br. 1923. Стр. 287.

165228

2р.04к.

2900
РЛ 2900у

1986

~~25.257~~

ВРИЇЛ КОСТЕЛЬНИК

**ЗАРОДКОВА
ДУША**

**ГЕНЕЗА ЛЮДСЬКОЇ
ДУШІ ТА ЇЇ ПРИРОДА
НА ПІДСТАВІ БІОЛЬОГІЧНИХ ФАКТІВ**

**ЛЬВІВ _____ 1931
НАКЛАДОМ АВТОРА**